

УДК 378.015.31.041:37.011.3

DOI 10.31652/2415-7872-2020-63-153-156

**АКМЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА****В. А. Фрицюк**, orcid.org/0000-0001-6133-2656**В. М. Фрицюк**, orcid.org/0000-0002-4466-9019

У статті охарактеризовано акмеологічні аспекти дослідження проблеми професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва. Окреслено два підходи до визначення сутності саморозвитку особистості. Наголошено на розумінні саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва з позицій акмеології як прагнення до саморозкриття й саморозгортання їхнього творчого потенціалу; свідомого процесу професійного самовдосконалення з метою ефективної самореалізації в майбутній професійній діяльності на основі внутрішньо значущих устремлень і зовнішніх впливів; цілеспрямованої, багатогранної самозміни, що слугує меті максимального духовно-морального й діяльнісно-практичного самоздійснення в професійній діяльності.

Ключові слова: професійний саморозвиток, майбутні учителі музичного мистецтва, професійна підготовка, акмеологія.

**ACMEOLOGICAL ASPECTS OF RESEARCH ON THE PROBLEM OF PROFESSIONAL SELF-
DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART****V. Frytsiuk, V. Frytsiuk**

The article describes acmeological aspects of research on the problem of professional self-development of future teachers of music art. Determination of personal qualities of the prospective teacher, features of his professional activities and development and formation of professional skills of self-development are the main directions of improvement of pedagogical education. Teachers are entrusted the special responsibility for continuous professional self-development, as they perform a function of realizing and enriching of state intellectual and professional potential. Training of prospective teacher in modern conditions must be built as a system of conditions as for ensuring his/her professional development and self-development. Theoretical analysis of philosophical, psychological studies on problem of personality's development and self-improvement gave the opportunity to determine self-development of personality as purposeful, systematic, highly organized and creative activities, the process of purposeful creative changes by personality of own spiritual values, moral and ethical, activity-practical, sensual, intellectual, characterological features for the most successful achievements of life purposes and more effective implementation of own human and social aims. Professional self-development is determined as conscious human activities aimed at full self-realization as a personality in the social sphere that identifies by profession. The article describes the acmeological aspects of professional self-development of future music teachers. The article explains self-development of future music teachers from the acmeology perspective. Self-development reveals the creative potential of students; conscious process of professional development. It will help to effectively self-realize in professional activities.

Keywords: professional self-development, future teachers of musical art, professional training, acmeology.

У контексті сучасного процесу модернізації вищої освіти одним із факторів забезпечення конкурентоспроможності України на світовому рівні є підвищення якості підготовки майбутніх педагогів, зокрема, вчителів музичного мистецтва, формування в них мотивації до безперервної професійної освіти та професійного саморозвитку. Нині особливо активно формуються методологічні принципи, концептуальні підходи та дослідницькі стратегії, розробляються практико-орієнтовані акмеологічні технології, у тому числі, в музичній педагогіці. І тому підготовка до професійного саморозвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва є актуальною для сучасного освітнього процесу.

У системі підготовки учителя музичного мистецтва в закладах вищої освіти накопичено значний досвід, спираючись на який можна ефективно розв'язувати проблему підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до професійного саморозвитку. У контексті дослідження викликають інтерес праці науковців, які безпосередньо чи опосередковано стосуються питань саморозвитку й розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, зокрема, С. Деніжної, Н. Згурської, Є. Йоркіної, Л. Костенко, Т. Костогриз, Л. Котової, В. Крицького, І. Могилей, Н. Мозгальнової, І. Сипченко, Л. Шевченко та ін. Проблему формування творчих здібностей і професійної майстерності в майбутнього вчителя музики порушували у своїх дослідженнях В. Єлисеєва, Л. Ісаєва, Л. Остапенко, Г. Саїк, Е. Скрипкіна, Е. Сет, В. Фрицюк [10; 11], В. Яконюк та інших педагогів. Основну увагу автори приділяють розробці шляхів і методів розвитку в майбутніх учителів музики найбільш значущих із позицій сучасних завдань якостей

особистості: самостійності, творчої активності й цілеспрямованості, гнучкості й критичності професійного мислення, тобто здібностей і умінь, які забезпечують готовність до творчої педагогічної праці.

Водночас, професійний розвиток і саморозвиток особистості є об'єктом дослідження багатьох психологів та педагогів (К. Абульханова-Славська, Г. Балл, Л. Виготський, Л. Митіна, С. Рубінштейн, Б. Федоришин та ін.). Професійний саморозвиток майбутнього є вагомим з-поміж актуальних проблем педагогіки й розглядається у працях Н. Кічук, Є. Клімова, А. Маркової, С. Смирнова, І. Харламова та ін. Закордонні дослідники також звертаються до проблем самоактуалізації й саморозвитку (Р. Бернс, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс та інші). Разом з тим зазначимо, що досліджень, присвячених проблемі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до професійного саморозвитку, недостатньо.

Метою статті є розгляд основних положень акмеологічного підходу щодо проблеми професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень виявив, що поняття «саморозвиток педагога», у тому числі, «саморозвиток учителя музичного мистецтва», у науковій психолого-педагогічній літературі не має чіткого узгодженого визначення через різні методологічні підходи до його розгляду. Процес професійного саморозвитку майбутніх фахівців розглядається науковцями з позицій різних підходів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми професійного саморозвитку дозволив нам дійти висновку, що в історії вищої школи накопичено значний досвід із підготовки студентів до професійного саморозвитку [10, 11]. Процес професійного саморозвитку особистості є однією з важливих проблем у філософії, психології, педагогіці, акмеології. У філософії процес саморозвитку особистості розглядають як духовно-практичне перетворення з метою повноти індивідуального самовдосконалення. У психології процес саморозвитку особистості трактують як необхідну умову самореалізації особистості. Психологи розглядають саморозвиток як свідомий процес особистісного становлення з метою ефективної самореалізації на основі значущих прагнень і зовнішніх впливів. У педагогічних дослідженнях саморозвиток особистості аналізують з урахуванням активного впливу соціального середовища, трактуючи його як прагнення людини збагатити свої індивідуальні якості за допомогою тих видів діяльності, які сприяють їхньому формуванню чи вдосконаленню. Предметом педагогічних досліджень є ті шляхи й засоби підвищення внутрішньої творчої активності особистості, що насамкінець повинні сприяти її саморозвитку [10]. У цьому випадку нас цікавлять шляхи й засоби підвищення внутрішньої творчої активності майбутніх учителів музичного мистецтва, що сприятимуть їхньому професійному саморозвитку.

Аналіз різних концепцій професійного саморозвитку дозволяє умовно виділити два підходи до визначення сутності цього поняття. Представники першого підходу (В. Маралов, Л. Куликова та ін.) вважають, що професійний саморозвиток відбувається за напрямками: самоствердження, самовдосконалення, самоактуалізація. Другий, основоположниками якого є О. Власова, Ф. Мухаметзянова, С. Яхина та ін., пов'язує професійний саморозвиток із «вписуванням» людини в ту чи іншу систему професійної діяльності [9]. Дослідники В. Загвязинський, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, М. Таланчук визначають функції саморозвитку, самовиховання й саморегуляції як найважливіші в педагогічній діяльності сучасного вчителя [6, с. 14]. Проте за такої зацікавленості проблемою саморозвитку особистості акмеологічні аспекти професійного саморозвитку вчителя залишаються недостатньо досліджені науковцями. Варто зазначити, що ідея саморозвитку особистості лежить в основі гуманістичного педагогічного світогляду. Спочатку вона була сформульована як пізнання особистістю себе задля творчого перетворення навколишнього світу й самотворення. Згодом вона трансформується в педагогічний принцип визнання здатності особистості до саморозвитку, прагнення її до самовдосконалення. Цей постулат отримує в педагогіці подальший розвиток як принцип поваги до особистості учня, необхідності розвитку в ньому творчої активності й надання йому допомоги в оволодінні способами творчого самовираження та самовдосконалення [1].

У розкритті педагогічного аспекту поняття «саморозвиток» виокремлено суб'єктивність особистості, розвиток людиною власної «самості», здатність її до самотворення, можливість створити свій образ в цілому образі світу, самоактуалізуватися, самовдосконалюватися й самостверджуватися в процесі самореалізації в діяльності та спілкуванні [2]. Про саморозвиток можна говорити, як про фундаментальну здібність людини ставати й бути справжнім суб'єктом власного життя. З цієї точки зору саморозвиток визначають як процес свідомої, якісної та незворотної зміни особистістю своїх моральних якостей, інтелектуальних і соціальних здібностей та можливостей, своїх фізичних, психічних і духовних сил з метою «добудувати» себе до ідеального образу цілісної особистості.

Стосовно нашого дослідження становить інтерес позиція В. Семиченко, яка займається проблемою особистісного розвитку й саморозвитку в контексті неперервної професійної освіти. Під саморозвитком В. Семиченко [8, с. 50] розуміє прагнення людини збагатити свої індивідуальні якості за допомогою тих видів діяльності, які сприяють їхньому формуванню чи вдосконаленню. Саме такі види діяльності варто використовувати, на нашу думку, у процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до професійного саморозвитку.

Варто зазначити, що саморозвиток є одним із ключових понять акмеології, науки про закономірності й шляхи особистісного і професійного самовдосконалення особистості. «Акме» перекладається з грецької як «вершина», «розквіт», тож акмеологія розглядає можливості досягнення людиною її власних вершин творчого й особистісного розвитку. Ступінь зрілості людини й так звана вершина цієї зрілості, або, як її ще називають, акме, це багатовимірний стан людини, який хоч і охоплює значний за тривалістю етап її життя і завжди показує, наскільки вона відбулася як громадянин, як фахівець в якійсь певній галузі діяльності. Коли йдеться про високий професіоналізм людини, то з ним пов'язують не тільки розвиток здібностей, але й глибокі знання в тій галузі діяльності, в якій цей професіоналізм проявляє себе, а також нестандартне володіння вміннями, необхідними для успішного виконання цієї діяльності. У нашому випадку і високий професіоналізм, і нестандартне володіння вміннями, необхідними для успішного виконання професійної діяльності, стосуються майбутніх учителів музичного мистецтва. Саме ці характеристики необхідно розвивати в студентів для їхньої успішної подальшої професійної самореалізації.

«Акме» в професійному розвитку – це найвищі рівні професійних досягнень, можливі для особистості на цьому ступені її професійного розвитку. «Акме» (як досягнення) в професійному розвитку виявляються в сформованості особистості як суб'єкта професійної діяльності, професійного спілкування, в зрілості її як особистості професіонала, що, в свою чергу, означає зростання різних видів професійної компетентності. Різні варіанти професійних «акме» виявляються в помітному розвитку різних видів професійної компетентності [3]. Результатом музично-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва є професійна компетентність як складне поліфункціональне особистісне утворення на основі інтеграції професійних теоретичних знань, ціннісних орієнтацій і практичних умінь учителя у сфері музичної педагогіки, а також особистісних якостей, емоційно-ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, які у своїй сукупності забезпечують вибір учителем свідомої поведінки, що відображає гуманістичну спрямованість його педагогічної дії. Така компетентність розширює професійні можливості вчителя музичного мистецтва, впливає на духовний світ учня й виявляється як здатність якісно будувати музично-педагогічний процес і взаємодіяти з усіма учасниками освітнього процесу.

Варто зазначити, що акмеологія, зближуючись за своїм предметом з галуззю психології розвитку, конкретизує поняття «розвиток» та його принципи. Конкретизація, на думку С. Кузікової, передбачає: розуміння розвитку як вдосконалення, руху до зрілості, до оптимального вищого рівня; визнання суб'єктивного характеру розвитку; здійснення розвитку через протиріччя, які вирішуються суб'єктом; урахування індивідуального характеру розвитку; розгляд розвитку впродовж життя та в діяльності; урахування співвідношення потенційного й актуального в розвитку особистості (акмеологія спрямована на виявлення прихованих, нереалізованих можливостей); не зіставлення послідовних стадій, а виявлення наявної стадії порівняно з ідеалом, з перспективою [5, с. 29].

З позицій акмеології, наголошує А. Деркач [3], саморозвиток можна розуміти як: тенденцію до саморозкриття й саморозгортання творчого потенціалу людини; свідомий процес самовдосконалення з метою ефективної самореалізації на основі внутрішньо значущих устремлінь і зовнішніх впливів; цілеспрямовану, багатоаспектну самозміну, що слугує меті максимального духовно-морального й діяльнісно-практичного самозбагачення, саморозгортання та самоздійснення. Науковець вважає, що в контексті акмеологічних поглядів саморозвиток – це цілеспрямований процес «розгортання» вже наявних, але «згорнутих» до певного часу задатків, здібностей, умінь, якостей або «зародження» і становлення властивостей і якостей, яких раніше не було.

Професійний саморозвиток педагога, згідно з позицією вчених, які розробляють теорію педагогічної акмеології (Б. Ананьєв, І. Багаєва, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, А. Реан та ін.), – це процес формування особистості, що орієнтована на найвищі професійні досягнення. Це означає: зміну мотиваційної сфери особистості педагога, в якій більш яскраво, ніж це було раніше, знаходять своє відображення загальнолюдські цінності; зростання вміння на рівні інтелекту планувати, а потім і втілювати у практику саме ті діяння й здійснювати ті вчинки, які відповідають духу зазначених цінностей; поява більшої здібності мобілізувати себе на подолання труднощів об'єктивного характеру, що заважають виявляти самостійність і здійснювати діяння відповідно до означених цінностей; більш об'єктивне оцінювання своїх сильних і слабких рис та рівня своєї готовності до нових, складніших діянь і відповідних учинків. При цьому, автори акцентують увагу саме на феномені «потенціал професійного саморозвитку», завдяки якому педагог набуває нової якості – активного суб'єкта своєї прогресивної професійної життєдіяльності, що свідомо вибудовує її стратегію [13].

Уважаємо викладені вище акмеологічні підходи важливими в дослідженні професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва.

Складність професії вчителя музичного мистецтва визначається необхідністю тісного взаємозв'язку елементів, які входять у поняття «вчитель» і «музикант» (за О. Апраксіною). Він має бути не тільки широко освіченою людиною, яка добре володіє своїм предметом, а й особистістю у високому розумінні цього

слова. Виховуючи дітей засобами музичного мистецтва, він формує їхній світогляд, уяву. Тому, для максимального виявлення та розвитку потенційних професійно-значущих якостей та здібностей майбутнього вчителя музичного мистецтва, важливим є його професійний саморозвиток. Це потребує подальшого вдосконалення освітнього процесу в педагогічних університетах з метою досягнення високої майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва і їхнього спрямування на професійний саморозвиток.

Висновок. Таким чином, аналіз та узагальнення наведених джерел дають змогу стверджувати, що з позицій акмеології саморозвиток майбутніх учителів музичного мистецтва можна розуміти як прагнення до саморозкриття й саморозгортання їхнього творчого потенціалу в різних видах музично-педагогічної діяльності; свідомий процес професійного самовдосконалення з метою ефективної самореалізації в майбутній професійній діяльності на основі внутрішньо значущих устремлінь і зовнішніх впливів; цілеспрямовану, багатоаспектну самозміну, що слугує меті максимального духовно-морального й діяльнісно-практичного самоздійснення в професійній діяльності. Саме акмеологічний підхід забезпечує підготовку до професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва, як особистостей, орієнтованих на найвищі професійні досягнення.

Література

1. Алешина С. А. Саморазвитие личности студента в образовательном пространстве педагогического колледжа : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Алешина С. А. – Оренбург, 2003. – 171 с.
2. Власова Е. А. Профессиональное саморазвитие будущих социальных педагогов : Монография / Е. А.Власова. – Николаев, 2009. – 116 с.
3. Деркач А. А. Методолого-прикладные основы акмеологических исследований : Монография / А.А. Деркач. – Москва : Изд-во РАГС, 1999. – 391 с.
4. Книга національної освіти України. Акад. пед наук України; за ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2009. – Режим доступу: <http://refdb.ru/look/1238872-p6.html>
5. Кузікова С. Б. Психологія саморозвитку : навч. посіб. / С. Б. Кузікова. – Суми : МакДен, 2011. – 149 с.
6. Кулик Є. В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів трудового навчання до педагогічної дослідницької діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / Є. В. Кулик. – Тернопіль, 2006. – 40 с.
7. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения. В 2-х т. / А.Н.Леонтьев. – Москва, 1983. – Т.1 – 391 с.
8. Семиченко В. А. Проблема особистісного розвитку і саморозвитку у в контексті неперервної професійної освіти / В. А. Семиченко // Педагогіка і психологія. – 2010. – № 2. – С. 46-57.
9. Тихонова Т. В. Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя інформатики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. В. Тихонова. – Київ, 2001. – 20 с.
10. Фрицюк В. А. Професійний саморозвиток майбутнього педагога : монографія / В.А.Фрицюк. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – 368 с.
11. Фрицюк В. М. Самоактуалізація майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі професійної підготовки / В.М.Фрицюк // Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка. - 2016. – Вип. 6. – С. 56-67.
12. Цокур Р. М. Формування потенціалу професійного саморозвитку в майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; / Р. М. Цокур. – Одеса, 2004. – 258 с.

References

1. Aleshina S. A. Samorazvitie lichnosti studenta v obrazovatel'nom prostranstve pedagogicheskogo kolledzha : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.01. / Aleshina S. A. – Orenburg, 2003. – 171 s.
2. Vlasova E. A. Professional'noe samorazvitie budushih social'nyh pedagogov : Monografija / E. A.Vlasova. – Nikolaev, 2009. – 116 s.
3. Derkach A. A. Metodologo-prikladnye osnovy akmeologicheskikh issledovanij : Monografija / A.A. Derkach. – Moskva : Izd-vo RAGS, 1999. – 391 s.
4. Knyha natsionalnoi osvity Ukrainy. Akad. ped nauk Ukrainy; za red. V. H. Kremenia. – Kyiv, 2009. – Rezhym dostupu: <http://refdb.ru/look/1238872-p6.html>
5. Kuzikova S. B. Psykholohiia samorozvytku : navch. posib. / S. B. Kuzikova. – Sumy : MakDen, 2011. – 149 s.
6. Kulyk Ye. V. Teoriia i praktyka pidhotovky maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia do pedahohichnoi doslidnytskoi diialnosti : avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : spets. 13.00.04 / Ye. V. Kulyk. – Ternopil, 2006. – 40 s.
7. Leont'ev A. N. Izbrannye psihologicheskie proizvedeniija. V 2-h t. / A.N.Leont'ev. – Moskva, 1983. – Т.1 – 391 s.
8. Semychenko V. A. Problema osobystisnoho rozvytku i samorozvytku u v konteksti neperervnoi profesiinoy osvity / V. A. Semychenko // Pedahohika i psykholohiia. – 2010. – # 2. – S. 46-57.
9. Tykhonova T. V. Pedahohichni umovy profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia informatyky : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / T. V. Tykhonova. – Kyiv, 2001. – 20 s.
10. Frytsiuk V. A. Profesiinyi samorozvytok maibutnoho pedahoha : monohrafiia / V.A.Frytsiuk. – Vinnytsia : TOV «Nilan LTD», 2016. – 368 s.
11. Frytsiuk V. M. Samoaktualizatsiia maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva v protsesi profesiinoy pidhotovky / V.M.Frytsiuk // Naukovyi visnyk Kremenetskoi oblasnoi humanitarno-pedahohichnoi akademii im. Tarasa Shevchenka. Seriia: Pedahohika. -2016. – Vyp. 6. – S. 56-67.
12. Tsokur R. M. Formuvannia potentsialu profesiinoho samorozvytku v maibutnikh vykladachiv vyshchoi shkoly u protsesi mahisterskoy pidhotovky : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04; / R. M. Tsokur. – Odesa, 2004. – 258 s.